

RAUF PARFI SHE'RIYATINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Mirzayeva Gulbahor Akramjonovna

Qobilova Orzigul Mamadaliyevna

Dang'ara I-son Politexnikum o'qituvchilari

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada Rauf Parfi ijodiga xos tun ramziy obrazining mohiyatiga diqqat qaratilgan. Shuningdek shoir she'rlaridagi tabiat tasvirlari ortidagi mazmun ochiqqlangan. Buyuk rassomlarning shoir ijodiga ta'siri ko'rib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Tun tasviri, so'fiylik, tabiat tasviri, ramziylik, rassomlardan ilhomlanish.*

ABSTRACT: *This article focuses on Rauf Parfi's work. The nature of the poet's poems is also revealed. To the poetic works of great artists.*

Keywords: *Night image, Sufism, nature image, symbolism, inspiration from artists.*

KIRISH

Bugungi o'zbek she'riyatida modernizm o'zining o'rnini tobora chuqurroq egallamoqda. Bir qator yoshlarning bu yo'nalishda qalam tebratayotgani fikrimiz dalilidir. Modernizmning haqiqiy yo'l boshchilaridan biri sifatida buyuk ijodkor Rauf Parfi nomi ta'kidlab o'tiladi. O'zining ruhdor, o'tli she'riyati bilan shoir erk tushunchasi, Turkiston birligi, haqiqat tug'ini himoya qilib jadidlarning haqiqiy davomchisi o'laroq yashab ijod etdi deya ayta olamiz. Shuningdek shoir she'riyatida lirik qahramonning ruhiy talotuplarini mahorat bilan, o'zgacha tashbehlar bilan ifodalay olganligining guvohi bo'lamiz. Rauf Parfi ijodidagi noan'anaviy modernistik so'z obrazlar deya YOMG'IR, SHAMOL, QUSHCHA, CHIROQ, DARAXT, NAY, NUR, YAPROQ,

XAZON, KECHA, KUNDUZ, OS(I)MON, QUYOSH, OY, TONG, SO‘Z kabilar sanab o‘tiladi [1Dedaxanova M. Avtoreferat.2021, 22-bet] Ushbu so‘z obrazlarning o‘ziga yuklatilgan ma’lum bir vazifasi bor.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METADALOGIYA

Shoir she’rlarida tun tasvirini juda ko‘p uchratamiz. Ba’zan tun yomg‘irli tarzda ifodalanadi. Shoir she’rlarida quyidagicha tasvirlarni uchratishimiz mumkin. Masalan, qorong‘u tunlar, xayrli tun, tun yaqin, yomg‘irli tunda, go‘zal tushlar tilayman, tunda keldim uzoq safardan, yoz kechasi, og‘ir tun, mudrar yarim kecha uyquda, men haqimni olurman tundan, quyosh tark etti osmonni, yomg‘ir yog‘ib chiqdi tun bo‘yi, hayhotdek tun ichra bir o‘zim. Shu singari boshlanmali she’rlar Rauf Parfi ijodida ko‘proq 60-70-yillardagi she’riyatida uchraydi. Taniqli olim va shoirning yaqin do‘sti B.Isabek shoirning ayrim she’rlarini tahlil etayotganda tasavvufiy yondashish lozimligini ham ta’kidlab o‘tadi. Chunki shoirning o‘zi ko‘p bora ta’kidlagandek, ilk va butun umrlik unutilmas saboq bergan ustoz Abdurahmon Vodiliy so‘fiysifat inson bo‘lganlar va Rauf Parfi to‘rt yoshdaligidan boshlab shu insonning ta’limini olgan. Sirojiddin Ibrohim bilan bo‘lgan intervyusida shoir o‘z maslagidan bir muddat chekinganligini va yana 1962-yildan keyin cherkaslarning qonli o‘ldirilishi sabab qaytganligini bayon etadi. Aynan shu davrdan keyingi bir qator she’rlarining mohiyatini erk, ozodlik singari orzu-istaklar qamrab olgan.

Haybatli tun bilan boshlanadigan yana bir asar hazrat Navoiyning Xamsasi tarkibiga kiruvchi, ilohiy ishq tarannum etiluvchi „Layli va Majnun“ dostonidir. „Asarning „Ul tun mahobati ta’rifi“ nomli 9-bobini o‘ziga xos navoiyona bir uslub bilan tun va hotif (g‘aybdan ovoz beruvchi) obrazlari vositasida „Ma’nisi daqiqu lafzi shirin“, „dard-u so‘zi ko‘prak“ bo‘lishi nazarda tutilgan dostonning asosiy voqealari tasviriga kirishadi. Tun, chaqin, yomg‘ir timsollari va ishqqa berilgan ta’rif-u tavsiflar orqali ulug‘ shoirning tayanch muddaosi asar qahramonlari ruhiy kechinmalarining jozibador tasvirini anglashilib turadi.[5Vohidov R., vaboshq. 2006. 351-bet] Yani ayta olamizki,

shoir she'rlaridagi tun tasvirlari lirik qahramonning o'zini, o'zligini topishga intilganligini, bu yo'lda mashaqqat chekayotganligini ko'rsatadi. O'sha davr nuqtayi nazaridan Naoiyning „Layli va Majnun” dostoni tasavvufiy, ilohiy ishq vasf etilgan asar deya baholanmagan tabiiy. Ammo yosh shoir uning botinini so'fiy ustoz ko'magida teran anglagan. Ya'ni yuqoridagi singari tun tasvirlari bejizga keltirilmagan: bir muddatli adashishlardan, yo'lini yo'qotishlardan so'ng, o'ziga, o'zligiga qaytish, o'zligini qidirish jarayoni tasviri desak mubolag'a bo'lmaydi.

Shoir hech bir so'zni behuda sarf etmaydi, qaariga chuqur, falsafiy mazmun yuklaydi. Ayniqsa oddiy tabiat tasvirlarni shunchaki yuzaki tahlil qilib bo'lmaydi. Bu xususida shoirning o'zi: „Inson huquqi- she'riyat huquqi. Inson va tabiat uyg'unligi abadiy, tabiat tartiboti o'zgarmas, ammo inson tabiati o'zgaruvchandir,”[3 Rauf Parfi. 2022. 221-bet] deydi. Shoir she'rlarida tabiat tasviridek ko'ringan parchalarida insonni, inson ruhiyatini, o'zining davrga, siyosatga qarashlarini ham ifodalaydi. Quyida shunday she'rlaridan birini tahlil qilamiz.

Shivirlaydi oyog'imda yashab o'tgan xazonlar,

Ko'zlarimga igna yanglig' sanchilmoqda mezonlar.

Huvillagan qishloq uzra quyuq tuman cho'kmoqda,

Yiroqlarda nay ko'nglini so'nggi bora to'kmoqda. [2 Rauf Parfi.2022. 159-bet]

She'r yozilgan sana 1965-yil. Zamonaviy she'riyatda xazon, kuz tasviri mahzunlik ayriliq, umrning so'nggi damlarini ifoda etadi. Mumtoz she'rlarda esa yoridan ayro tushgan oshiqqa mengzash ko'p kuzatiladi. Huvillagan qishloq va nay ramziy obraz sifatida qo'llanilgan. Nay tasavvufda ilohiy ishqqa oshufta, oshiq ma'nolarida keladi. Huvillagan qishloq– shoirning huvillagan qalbi deya olamiz. Ya'ni, qalbi bo'm-bo'sh, ishqdan ayro, turli xil ikir-chikir tashvishlar girdobidagi qahramon, qachonlardir chinakam oshiq edi. Hotirotning olis dashtlaridan u haliyam eshitiladi. Keyingi misralarda shoirning dardi yanada oydinlashgandek bo'ladi:

Dala bo‘m-bo‘sh ko‘milgandek unga ko‘hna savollar,

Faqatgina kezib yurar izg‘ib yurar shamollar

Faqatgina ko‘rinadi kuygan daraxt mung‘ayib

Qayda qoldi mangu bahor, qayga bo‘lding sen g‘oyib?

Shamol obrazini ham Rauf Parfi she‘riyatida ko‘p uchratamiz. Shamollar turlicha bo‘lishi mumkin: yoqimli, qattiq, izg‘irinli... Izg‘ib yurish odatda salbiy bo‘yoqlar uchun qo‘llaniladi. Shamol– hayotning tezkor maromi.[B. Behuda o‘tayotgan umrga ishora. Bo‘m-bo‘sh dalaga ko‘milgan savollar nima bo‘lishi mumkin? Balki, aslini, kimligini, ajdodlari kim ekanligini bilish haqidagi savollardir. Ammo she‘r yozilgan davrdan kelib chiqadigan bo‘lsak, buning asl javobi bo‘m-bo‘shlik edi. So‘nggi satrlarda mung‘ayib turgan kuygan daraxt timsoli bor. Daraxtni yaxshiroq tanib olish uchun shoirning boshqa bir she‘ridagi tasvirlarga to‘xtalib o‘tamiz. „Turkiston yodi“ she‘rining so‘nggi satrlari quyidagicha yakunlanadi:

Yig‘la, endi ko‘zim, sen-da yig‘lab ol,

To‘ysin ko‘z yoshingga bu turkiy sitam.

To‘ysin, Vatan yodi chidar bermalol,

O, sabr daraxti–qutlug‘ Turkiston.

Demak, daraxt— ona vatan, Turkiston, Turon timsoli. Mustamlaka zulmi ostida yashayotgan elning yurak-bag‘ri kuyuk. Bahor–ozodlik ramzi. Shoir necha-necha dovullarda yo‘qolmagan mangu hurlikni so‘roqlaydi. Ilk satrlardagi oshiq-nay, vatanini, ozodlikni sevgan, qumsayotgan lirik qahramondir.

Mashhur polvon va sport ustasi shoirning do‘sti Tursun Ali Muhammad Rauf Parfi haqidagi yozar ekan, shoir har qanday bir so‘zga mohirona she‘r yoza olish qobiliyatiga ega ekanligi, ammo oxirida yozgan bitiklarini ruhi yo‘q so‘zlar deya yirtib

tashlaganini bayon etadi. R. Parfining she'riyatida ilohiy so'z badiiy obraz darajasiga ko'tarilgan zalvorli bitiklari ham ko'pchilikni tashkil qiladi. Bejizga So'zning yonida ilohiy istilohini ishlatmadik. Chunki qodir egam birgina so'zning qudrati ila o'n sakkiz ming olamni yaratgan, olamlarning gultoji insonni yaratgan, ojiz bandalariga ruh ato etgan. Shoir oddiy bo'yoqdor so'zlarni ishlatishdan chekinib, ruhi bor so'zlarni, ular vositasidagi she'rlarigina tan olgan. Umaman shoir ijodida ona vatanni ozod ko'rish orzusidagi, turkiy xalqlarni birlikka chaqiruvchi she'rlari bir talay. Turon, Turkiston deya tilga olingan, cheksiz og'riq, ichki tug'yonlar bilan bitilgan she'rlarni o'qish, uqish o'quvchidan ham ma'lum bir zo'riqish talab etadi.

Shoir ijodida shuningdek buyuk rassomlar ijodidan ilhomlanib yaratgan she'rlari ham bor. Mikelanjelo, Van Gog, Pol Verlen singari botishning mashhur musavvirlariga bag'ishlangan bitiklari shular jumlasidandir. Bundan tushunish mumkinki, so'z va rasm o'rtasidagi nozik bog'liqlikni, san'at asari hisoblangan suratlarni ijodkor teran o'qiy olgan, his qila olgan. Jumladan, "Van Gog" deya nomlangan she'rini tushunish uchun o'quvchi rassomning asarlari bilan tanish bo'lishi kerak.

Buyuk sevgi rangin izlab yurardi,

Yozar moviylikka rangin qasida

deya boshlanadigan she'ri Van Gogning o'sha mashhur „Yulduzli tun“ asaridan ilhomlanib yozganligining guvohi bo'lishimiz mumkin. Yuqoridagi misralarda rangin so'zi tajnisni hosil qilmoqda. Birinchi misradagi so'z ranglarini, ikkinchi misradagi so'z rang-baranglik, turfa ranglilik ma'nolarida qo'llanmoqda.

XULOSA

Rauf Parfi shuningdek, o'zbek adabiyotida yangicha janrlar olib kira olgan, rivojlantira olgan ijodkordir. Yapon xokku va tankalarini ilk bora o'zbek adabiyotiga olib kirdi. Ushbu janrlarda o'zi go'zal namunalar yaratdi Sovet sotsial realizmi adabiyotimizda hukmron davrda "askar shoirlar ijodida yillik paxta tayyorlash

rejasining bajarilishi, yo fazo kemasining uchirilishi, kimningdir ko'kragiga davlat nishonining taqilishi, yo biror tarixiy sananing nishonlanishiga bag'ishlangan she'rlar oz emas"[7.Каримов Н., ва бошк. 1999. 519-бэТ]

Ammo Rauf Parfi bunday yo'ldan yurmadi. Uning o'z zamonasi uchun yangilik bo'lgan, keyingi avlod vakillari uchun ham katta maktab vazifasini o'tagan inson ruhiyatining qoliplanishiga qarshi, erkning bo'g'ilishiga qarshi isyonkor she'rlari qarigan qarashlarni parchalay oldi. Va to umrining so'ngiga qadar shoir ilk modern ruhidagi she'riyatiga sodiq qoldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Dedaxanova M. Modern she'riyatda ma'no ko'chishining lingvokognitiv aspekti.(Rauf Parfi ijodi misolida) Avtoreferat. T.2021 Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (Phd)
2. Rauf Parfi. Saylanma 1-jild. T.: Muharrir. 2021. -159 b
3. Rauf Parfi. Saylanma 2-jild. T.: Muharrir. 2021. -212 b
4. Fazliddinov B., Rauf Parfi ijodida shamol obrazi. <https://dergipark.org.tr>. 2018. 1- Temmuz.
5. 6. Vohidov R., Eshonqulov H., O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. T.: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi.Adabiyot jamg'armasi 2006. -351b
6. Каримов Н., Мамажонов С., ва бошкалар. XX аср узбек адабиети тарихи. Т. Укитувчи., 1999. -519